

BİR KÜLTÜR ADAMI NACİ ELMALI VE ERZURUM DERGİLERİ ARŞİVİNİN HİKAYESİ

Salih SEYHAN (*)

Öz

Şehirlerin kültürü, ona can veren insanlarla oluşur, yaşar ve devam eder. Bugün bir Türk kültüründen bahsedebiliyorsak bunu, gerek sivil kurumların, gerek kamu kurumlarının içinde yer alan, gerekse münferit olarak bu işe gönül vermiş değerli ve duyarlı kültür insanlarına borçluyuz. Belki de şehirler, her devirde örnekleri bulunan bu kültür adamlarının varlığı nedeniyle, hala şehirdir ve hala bizimidir. Bu anlamda Erzurum'un, kültürüne sahip çıkan kültür adamları yetiştirmede önemli bir mevkiye sahip olduğunu ve Erzurum'un bu kültür adamları marifetiyle doğunun en önemli kültür merkezi olma özelliği kazandığını söylemek, her halde bir hakkı teslim etmek olacaktır. Biz bu çalışmamızda, biraz dergi ve dergicilikten bahsederek Erzurum'un kültürüne hizmet maksadıyla yola çıkan ve Erzurum kültürü açısından önemli bir kültür adamı addedilmesi gereken, değerli araştırmacı yazar Naci Elmalı'yı, O'nun dergi toplama serüvenini ve dergi arşivini kendisiyle yaptığımız bir mülakat çerçevesinde kendi dilinden vermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Naci Elmalı, Dergi, Erzurum Dergileri, Erzurum Kültürü

A Culture Volunteer Naci Elmalı and His Erzurum Magazines Achieve Story

Abstract

Cultures of the cities consist of the people who vitalize them and then they move on. If we are able to speak of the Turkish culture today, we should appreciate the precious culture professionals in public or civil institutions who responsively devoted themselves to this issue. Perhaps the cities are still ours and they got somewhere under the favor of those culture professionals seen in every period. In this sense, we need to say that Erzurum has an important role in raising the culture professionals who gets involved with their culture. Thus, by means of these culture professionals Erzurum has become the most important cultural centre of the east. In this study, mentioning about the magazines and magazine publishing we will try to tell about the precious investigative journalist Naci Elmalı who served for the culture of Erzurum. We will also mention about his adventure of collecting magazines and magazine archive according to the interview with him.

Keywords: Naci Elmalı, Magazine, Erzurum Magazines, Culture of Erzurum

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü,
(e-posta: salihseyhan34@gmail.com)

Giriş

Kültürü tartışırken bazen onun insana rağmen olduğu fikrine, kendi başına oluşan bir olgu gibi değerlendirildiğine şahit oluyoruz. Aslında bütün disiplinleri tartışmadan önce insanı tartışmak lazım. Onu tam anlamıyla tanımadan, tanımlamadan bilimlere izah etmeye çalışmak, çok defa insanı daimi bir nesne durumuna indiriyor ve onun edilgen bir konumdan kurtulmasına izin vermiyor. Halbuki onu bu edilgen duruma düşüren de insan değil mi?

Kültür, bir toplumun hayatını devam ettirmesini sağlayan kodlar bütünüdür, sürekli değişim içindeyse ve bir toplumu silah kullanmadan kökünden değiştirip dönüştürmek isteyenlerin hücum ettiği yegane alan kültür ise; o zaman kültürü muhafaza etmek; yaşam alanlarını muhafaza etmek, kültürün oluşturduğu medeniyeti muhafaza etmek, dili, dini, töreyi, edebiyatı, tarihi, yazılı eserleri, inşa edilmiş eserleri, yani insanı, yani milleti muhafaza etmek demektir.

Devletler, kültürü korumak ve yaygınlaştırmak için bakanlıklar kurar, her ilde kültür müdürlükleri ihdas eder, kültürel faaliyetlerin icra edilmesi için devasa salonlar açar, ciddi bütçeler ayırır ve bunlar elbette alkışlanır. Fakat kendi gayretiyle, kendi parasıyla, kendi emeğiyle, kendi zamanıyla, kendi mekanlarıyla bir kültür hizmeti başlatan bir kültür sevdalısı, nedense önüne çıkan yokuşlardan yorulur, tükenir ve oracıkta pes eder. Pes etmeyenler de var tabii, onlar dayanma gücünü, milli kültürün bir mensubu olmaktan ziyade, yaşadıkları şehirleri ayakta tutma arzusundan, yerel kültüre olan sevdalarından alırlar. Zaten yerel kültürlerin hayatini kaybetmeleri halinde, milli bir kültürden bahsetmek nasıl mümkün olacaktır?

Bazen Naci Elmalı gibi insanlar çıkar, şehrinde yayınlanmış ve hemşehrilerinin yayınladığı dergileri toplamak için bir ömür harcar da kimsenin haberi olmaz. O'nun büyük emekle oluşturduğu arşivi, umurun hizmetine açmak ve bu vesile ile O'nu birazcık mutlu edebilmek için çalışan birilerinin önüne de, yapılan işin lüzumsuz olduğu gibi imalarla manialar çıkarılır.

Dergi, Dergicilik ve Şehirler

Dergilerin kültürümüz açısından önemine değinmeden Naci Elmalı'nın gayretinin anlaşılması ve değerlendirilmesi mümkün olmayacağından, derginin ne olduğundan ve dergilerin kültürümüz açısından ne ifade ettiğinden bahsetmek faydalı olacaktır.

Dergi, TDK büyük sözlükte “Siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, mecmua” olarak açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2005).

Dergah Yayınların çıkardığı Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi de dergiyi şöyle tanımlar: “Dergi: Osmanlıca’da; mecmua, risale, mevkute; Belirli aralıklarla çıkan, belli konularda ve çeşitli yazarlar tarafından yazılmış yazılardan meydana gelen süreli yayımdır” (Bakırcıoğlu, 1977, s. 246).

Dergilerden bahsederken Cemil Meriç'in dergiler üzerine söylediklerini zikretmeden geçmek, hem bir kadirbilmezlik hem de konuyu karanlıkta bırakmak anlamına gelecektir (Meriç, 1976, s. 28-31);

Şöhreti fethe koşan bir aydınlar ordusu. Kimi yarı yolda kalacak, kimi yol değiştirecektir bu akıncıların. Belki hiçbiri varamayacaktır hedefe. Genç düşünce, dergilerde kanat çırpıyor. Yasak bölge tanımayan bir tecessüs; tanımayan, daha doğrusu tanımak istemeyen. En çatık kaşlılarında bile insanı gülümseten bir "itimad-ı nefis" dünyanın kendisiyle başladığını vehmeden bir saffet var. Tomurcukların vaitkar gururu.

Bir şehrin iç sokakları gibi mahrem ve samimidirler. Devrin çehresini makyajsız olarak onlarda bulursunuz. Müzeden çok antikacı dükkanı, mühmel ve derbeder.

Kitap, istikbale yollanan mektup... smokin giyen heyecan, mumyalanan tefekkür. Kitap ve gazete .. Biri zamanın dışındadır, öteki , anın kendisi.

Kitap, beraber yaşar sizinle, beraber büyür. Gazete, okununca biter.

Kitap fazla ciddi, gazete fazla sorumsuz. Dergi, hür tefekkürün kalesi. Belki serseri ama taze ve sıcak bir tefekkür. Kitap, çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekalar topluluğunun. Bir neslin vasiyetnamesidir dergi; vasiyetnamesi daha doğrusu mesajı. Kapanan her dergi, kaybedilen bir savaş, hezimet veya intihar.

Bizde hazin bir kaderi var dergilerin; çoğu bir mevsim yaşar, çiçekler gibi. En tali'lileri bir nesle seslenir. Eski dergiler, ziyaretçisi kalmayan bir mezarlık. Anahtarı kaybolmuş bir çekmece. Sayfalarına hangi hatıralar sinmiş, hangi heyecanlar gizlenmiş, merak eden yok.

Mecmua-ı Fünun (1863-1865) tam bir mektepti, diyor Tanpınar. "Bu mecmua bizde, Büyük Fransız ansiklopedisinin onsekizinci asırdaki rolünü oynar". Ne garip mukayese! Fransız ansiklopedisi, yükselen bir sınıfın kavga silahıydı. Nasları devirmeyi amaç; nasları, yani kiliseyi. Mecmua-i Funun, bir avuç bürokratin naşir-i efkarıdır; daha doğrusu Batı'dan ithal edilen posa fikirlerin sergilendiği bir meydan. Ne milleti temsil eder, ne içtimai bir sınıfı. Bununla beraber, düşünce tarihimizin bir sayfasıdır; bedhat veya bahtiyar bir sayfası. Hangimizde koleksiyonu var?

Dergiler, ikinci Meşrutiyet'te bir hitabet kürsüsüydü, hitabet kürsüsü veya bayrak. Altın çağları yeni harflerin kabulü ile sona erdi. Eski okuyucularını kaybettiler, yeni okuyucu nesilleri yetişinceye kadar devletten yardım beklemek zorunda kaldılar. Cumhuriyet intelijansiyasının en acil vazifesi, maziye tasfiye ve hali takviyeydi. Takrir-i Sukun Kanunu'ndan

1940' lara kadar, dergilerimiz hiçbir "aşırı düşünce" ye daha doğrusu düşünceye yer vermezler.

Sonra zaman zaman çığlıklar duyulur, tek parti devrinin kesif ve kasvetli havasını dağıtmaya çalışan çığlıklar. Nihayet politika, haftalık kavga dergilerine görülmemiş bir alaka sağlar. Ve bu hayhuy içinde, sesi büsbütün kısılan edebiyat, birkaç zavallı derginin soluk sayfaları arasında nebati bir hayat yaşar.

Derginin vatani İngiltere. Hangi derginin? Dergi korkak, pısrık bir kelime Mecmuanın kötü bir tercümesi. Mecmuada bir edep, bir asalet var. Cami ile, camia ile, cemiyetle akraba.

Dergi düşünmez, haykırmaz, dövüşmez; toplar. Neyi? Sorumluluk-tan kaçanları.

Meriç, aslında söylenecek herşeyi söylemiş, bu ifadelerden sonra dergi ve dergiler üzerine bir şeyler söylemenin konuyu daha anlaşılır kılması tartışılır olsa da, dergi ile ilgili söylenenlere ve bizim söyleyeceklerimize yer vermenin, bu çalışmanın gereklerinden biri olduğuna inandığımız için konuya devam edeceğiz.

"Edebiyat da Yok Dergi de" başlıklı yazısında Kürşat Okutmuş, Ahmet Turan Alkan'ın "Dergi, matbuat hayatına balıklama dalmanın en yaygın biçimi olarak cazibesini hâlâ koruyor" sözünün bir tesbit ortaya koymakla beraber, ayrıca edebiyat dergilerinin çıkış amaçlarından birini de belirttiğini ifade ederek Peyami Safa'dan şu sözleri aktarıyor (Okutmuş, 2001, s. 12).

Çoğunun ismini bile duymadığımız bu edebiyat mecmualarının, tü-tüncü dükkaniyle mutfak rafı arasında yaptıkları küçük seyahat ne kadar zevkli bir şey olacak ki, bunlardan bir tanesi batınca, yerine, aynı istasyonlar arasındaki daracık ve kısa yolda koşmaya hevesli bir yenisi çıkıyor...Edebiyatın bu havasız, bayıltıcı günlerinde biri batıp öbürü çıkan mecmualar, yelpazeye vekalet eden kağıtlar gibi, yüzümüze geçici bir serinliğin tesellisini verip gidiyorlar..küstahları ve terbiyesizleri müstesna, bu mecmuaların hepsini ben severim...durgunluğun peşinden gelen taaffünleri geciktirdiği için, rüzgar esinceye kadar, bu küçük vantilatörlerin hizmetinden müstağni kalamayacağımıza da hiç şüphemiz olmasın..

Varlık Dergisinin Mart 1970 sayısında Emin Özdemir, "Bizde taşra dergilerinin değişik bir havası, dramatik bir sertüveni vardır. Çoğu kez üç-beş genç bir araya gelir, düşlerini, umutlarını, tutkularını birleştirir, cep harçlıklarıyla dergi çıkarırlar. Sonra, bir bilemediniz iki-üç sayı. Arkasından soluklar tükenir; sessizce kaybolup giderler." (Sosyal 1982, s. 7) diyor. Ancak bu kanaat sadece Özdemir'e ait değildir. Yeni çıkan dergilerle ilgili hemen her edebiyatçı ve yazar eyvah işte ölüme mahkum bir dergi daha diyerek,

hastalıklı doğan ve yaşama ümidi olmayan bir çocuğun başında ağlayan yakınlarının hisleriyle bakarlar yeni doğan dergiye. Yani, “ümitsiz hastalık, keşke yaşasa, ama ne yazık ki ölecek” şeklinde bir yaklaşım. Dergilerin ölümü aslında, yakınlarından birinin ölümü gibidir onlara. Fakat hepsi böyle iyi niyetli ve masum değil. Bazıları da “boşuna dergi çıkarmayın, kaç tanesi denediyse hepsi kapandı, paranıza, zamanınıza, emeğinize yazık” diyerek daha baştan onların ümidini kırmaya yönelik, belki de hased yüklü, tepeden bakan değerlendirmelerdir.

Orhan Okay Erzurum’da çıkan Mina dergisinin ikinci sayısına yazdığı “Dergilerimiz” başlıklı yazısında şöyle demektedir (Okay, 1989, s. 8-9):

Dergicilik hayatımızda, kültür hamurumuzda bu derginin de bir tuzu olacak mıdır? Yoksa birçok emsali gibi, birkaç sayı, nihayet bir kaç yıl içinde, tükenip gidecek midir? Bunları da tahmin edemem. Şu an söyleyebileceğim, birçok çalışmalarda olduğu gibi amatörülüğün, amatör ruhun, profesyonellikten daha değerli oluşudur. .... Burada eskilerin çok güzel bir tabiri ile hasbi, yani karşılık beklemeden çalışmanın, genç ruhlar için büyük ahlaki değer taşımasından söz etmek istiyorum. Bence tıpkı bir tiyatronun seyirci önüne çıkmasından önceki prova çalışmalarının unutulmaz bedii zevki gibi, bir derginin de çıkması demiyeyim, fakat çok satılması, kazanç sağlaması değil, asıl o dergi için hevesler, bir araya gelmeler, kararlar, özentiler, itinalar, çok zor şartlarda bir araya getirilmiş sermaye (sermaye ne kelime, bir şapkanın içinde toplanan bir miktar para) toplanan, hatta toplanamayan yazılar... bütün bunlardır bence esas olan. Asıl yetiştirici ama ruhu yetiştirici mesai budur. Yine eskilerin bir tabirini kullanayım, bir dervişin riyazatı gibi mukaddes ve mübarek olan budur...Nihayet zevklerin en büyüğü: Katlanmış, kapak takılmış, taze mürekkep kokusunu etrafa yayan dergiler. Bu faaliyetin hepimiz üzerindeki yetiştirici ve yapıcı gücünü tebci ediyorum.

Yahya Kemal, Meşrutiyet sonrası yaşanan, tamamen siyasi ve histen yoksun bir matbuatın ardından, edebiyatın ve hissin öne çıktığı bir dönemin geldiğini şu cümlelerle ifade etmektedir: “Beş sene evvel (1909 kast ediliyor) uzun kuraklıklardan sonra asabı boşalan milletin hummalı matbuatını yadedenler, bugün hissin heyecanları devresine girdiğimize kail olabilirler. Bu bir fal-i hayırdır. Yevmi, gürültücü gazeteler yerine mevkut mecmualar kaim oluyor. İnsaniyetin daima histen fikre doğru tekamül ettiğini bir kaç sene içinde biz de re’yel ayn görmüş oluyoruz.” (Kemal, 2010, s. 35).

Her şehirde can alıcı bir dergi hikayesi vardır. Birer ikişer sayı yayınlanmış dergilerin hikayeleri belki de şehirlerin gerçek hikayeleridir. Şehirlerle özdeşleşmiş insanlar olduğu gibi, şehirlerle özdeşleşmiş dergiler vardır. Şehirler anıldığında, yayıncılarından daha çok dergilerin adı gelir bazen. Kapanan bir taşra dergisinin ardından yazılan aşağıdaki satırlar (Avcı, 2013) taşra dergiciliğinin aslında başkasını yaşatmak ya da diriltmek için

can venelere benzediğini düşündürüyor insana. Kimbilir, belki de gerçekten onlar, ışığın nurunu artırmak için canını ateşe atan pervanelerdir.

Sivas'ta yayın yapan Sühan dergisinin kapanış hüznünü yaşarken Harşit boy vermişti Gümüşhane'de. İkisi de taşranın sesi, ikisi de bir avuç sevdalı yüreğin sesiydi. Biri batarken diğerin doğuşunu... Belki birbirinden habersizlerdi, tanışık değillerdi. Hüzne ve sevince yoldaş olmamışlardı beraber ama yaşama ve ölüme ruhlar âleminde şahitlik etmişlerdi. Sühan Dergisi kapanan dergilerin hüznü öyküleriyle “Ölen tendir canlar ölesi değil.”dercesine yeniden bismillah derken çok defa Harşit'in öyküsünü yazmayı düşündüm. Biliyordum kapanacaktı ama bir türlü kabullenemedim ve yazamadım. Ölümün mukadder oluşuna bilsek de yakıştırmayız kendimize, ...

Bir hazan yaprağı ile son kez merhaba dedi Harşit. Kış gelmişti, vadinin kuru ayazı yapraklarını kurutmuştu. Bahara kadar dayanacak gayri takati de kalmamıştı. Ölüm onu en onulmadık anda en onulmadık yerde ve en onulmadık yerinden yakalamıştı ve taşra dergiciliğinin akıbetine 15 sayı dayanabildi.

Şehirler dışında, bazı Anadolu kasabalarında da dergiler yayımlandığını biliyoruz. Naci Elmalı'nın arşivi içinde tamamen el ile yazılan, çoğaltılan ve dağıtılan bir dergiyi görünce, bu gayreti alkışlamadan geçemiyorsunuz. Bazen bir kasaba veya şehir ile ilgili bir bilgi yıllarca aranır bulunamaz, sonunda orada yayınlanmış bir derginin sayfaları arasında rastlanır o bilgiye. “Anadolu dergiciliğinin ne denli önemli olduğunu gösteren birçok örnek verilebilir; özellikle halkbilimi ürünlerinin gün ışığına çıkarılmasında 2000’li yıllarda Antakya’da çıkarılan Amik dergisinin anılmasında yarar var. Bugün belgeselcilerin sanatçılar, şair-yazarlarla ilgili yaptıkları çalışmalarda bu dergilerin sararmış sayfaları, büyük arşiv oluşturmaktadır.” (Kabadayı, 2013).

Bir şehri keşfetmek için o şehrin sokaklarında kaybolmak کافی gelmeyebilir. Suskun şehirlerin dilini açmak için günlerce sokakları dolaşmadan önce o şehirde çıkarılan dergilerin sayfalarında kaybolmak, çoğu kez şehri keşfetmek ve şehirle iletişim kurabilmek için en iyi usullerden biri olabilir.

Dergiler şehrin kültür kodlarını çözümlmek için çok önemli anahtarlar içerir.

Dergi ve Gazete

Ülkemizde süreli yayınların Tanzimat Döneminde gazete ile başladığını biliyoruz. İlk edebi ürünlerimizin de o dönem gazetelerinde yayımlandığını göz önüne alınca, herhalde gazete ile mecmuanın o dönem için birbirinden kesin hatlarla ayrıldığı söylenemez. Ama II. Meşrutiyet’le birlikte artık dergilerin istiklalini ilan ettiğini ve gazeteler ile bir rekabet içine girdiği söylenebilir. Bu yüzden hem Batı’da hem de bizde zaman zaman bir gazete dergi mukayesesi yapılagelmiştir. Gazeteler verdikleri eklerle okuyucuların dergi

ihtiyacını karşılamaya ve dergilerle rekabet etmeye çalışmışlarsa da, okuyucularına tam anlamıyla bir dergi tadı verememişlerdir.

Dergi ve gazete arasındaki fark, farklı yayın periyotlarına sahip olmanın çok ötesindedir.

Gazete haber demektir. Peki ya dergi?

Gazetede klişeleşmiş bir haber dili kullanılır. Dergide ruhun, kalbin, hayallerin konuşması lazım.

Kapaklar ah o kapaklar yok mu! okur bir derginin maşukudur, aşkın öyle meşakkatsiz maşukuna kavuştuğu nerede görülmüş? Onun için, bir kez göz göze geldiğinde bu dakikaları sonsuza dek uzatmak ister ve maşukunun nazarının çarptığı ilk yer olan kapağına, sevdasının bütün karalığını döker, döker ki maşuk gözünü almasın.

Dergi haber içerikli de olsa fotoğrafa farklı bakar ve derginin fotoğrafına, gazete ile aynı olsa da farklı bakılır. Gazetenin fotoğrafları, tüketilen bir meta gibi anlık haz ve tatmin sağlar. Gazete okuyucusunun ruh hali ve psikolojisi ile dergi okuyucusunki birbirinden farklıdır. Aynı kişi gazete okurken başka, dergi okurken başka bir konsantrasyon içindedir. Onun için aynı fotoğraflar, dergi sayfalarında başka bir kimliğe bürünür ve söyledikleri değişir.

Gazete okuru, gazeteye harcadığı zamanı hep kısaltmak arzusundadır, hatta bazen harcadığı zamana hayıflandığı bile olur. Gazetenin bütün sayfalarını okuyan kaç gazete okuru vardır? Gazete okuru, takip ettiği gazeteye ne kadar bağlı olursa olsun onu biriktirmez, biriktiremez. Dergi okuru onun ayak altına düşmesine bile müsaade etmez.

Önceleri gazeteler, okunduktan sonra kese kağıtçılara satılırdı. Şimdilerde ise bekar evlerinde sofra bezi yapılıyor. Dergilerin ise okunduktan sonrası yoktur, her daim okunur.

Dergi sahibi dergisini kaybettiği zaman, emeğine, hülyasına, ülküsüne ağlar, gazete sahibi parasına.

Kendi Dilinden Naci Elmalı ve Arşivinin Hikayesi¹

Naci Bey, sizin çok önemli bir hizmet olduğuna inandığımız Erzurum Dergileri Arşivinizi konuşmaya geçmeden önce, bize biraz kendinizden bahseder misiniz?

9 Ekim 1956 yılında Erzurum'da doğdum. İlkokul, ortokul, lise ve üniversite tahsilinin tamamını Erzurum'da tamamladım. İlkokula altı yaşında, dönemin kalbur üstü ilkokullarından Erzurum İnönü İlkokulu'nda başladım. Ortaokula da Erzurum Lisesi'nde başladım, ama lisenin orta kısmının kapatılması nedeniyle okulun ortaokulu dağıtıldı ve benim bahtıma da Atatürk ortaokulu düştü.

1) Görüşme 6 haziran 2013 tarihinde Naci Elmalı'nın evinde yapılmıştır.

Yetişme çevreniz ve eğitim hayatınızla ilgili biraz daha detaylı bilgi verebilir misiniz?

Kültürel kimliğimizi kazanmamızda edebiyat öğretmenlerimizin ciddi katkısı olduğunu söylemem lazım. Lise yıllarımızda, Özel Güneş İlkokulu'nun biraz ilerisinde, Huzur Gazinosu diye bir yer vardı. Burası bir kültür merkezi gibi çalışıyordu. Erzurum'dan çıkıp dünya çapında şöhret olan bir çok hattat, edebiyatçı ve yazarımız ile o gün orada aynı havayı teneffüs edip irfanlarından istifade ettik. Bir de Gölbaşı'nda bir Karasu kütüphanesi vardı. Biraz muhafazakar bir çevreye hitab ediyordu. Tabi ben de bu mekanların müdavimleri arasındaydım.

O dönem Edebiyat Fakültesi Dekanı Kaya Bilgegil idi ki, Türkiye'de edebiyatçılar sayılsa herhalde ilk beş kişinin içinde kesin olur diye inandığım bir bilim adamı.

Bildiğim kadarıyla siz dergilerden önce kitap toplamaya başladınız, kitaplarla arkadaşlığımız ne zaman başladı, bir okuma alışkanlığımızdan bahsedebilir miyiz?

Küçük yaşlarda ciddi bir okuma alışkanlığı kazandığımı söyleyemeyeceğim. Fazla kültürlü bir aile olduğumuz söylenemez. Daha çok ticaretle uğraşan bir aileyiz. Dolayısıyla bizim ailede yüksek tahsilli genç sayısı iki veya üç kişiyi geçmez. Yani üniversiteye kadar bir kitap okuma alışkanlığı edinebilirdim diyemem. Üniversitede iken edebiyat hocalarımızın bize ödev olarak verdikleri konuları hazırlamak için çok kitap karıştırıyor ve hazırladığımız konuları sınıfta arkadaşlarımıza sunuyorduk. Bu araştırmalar, bir ödevin ötesinde işlerdi bizim için ve bende kitaba karşı ilginin uyanması belki de bu araştırma ödevleri sayesinde olmuştur. Bugün yine üniversitelerde benzer ödevler araştırmalar veriliyor ama zannediyorum öğrenciler çoğunlukla bunu yasak savar kabilinden internetten kopyalayarak hazırlıyorlar. Bizim dönemimizde öğrenciler her şeyi not için yapmazlardı. Bunun hocalarımızın tavırlarıyla da yakından ilgisi olduğunu düşünüyorum.

Sizin de ifade ettiğiniz gibi bende zaten bir kitap hastalığı vardı. Haluk İpekten, Muhan Bali, Saim Sakaoğlu, Şerif Aktaş, Orhan Okay, gibi büyük edip, yazar ve hocalarımızla birlikte sürekli beraber olabiliyor onların aydınlık iklimlerinden istifade edebiliyorduk. Yavuz Akpınar da Huzur gazinosundaki fikir öncüsü ağabeylerimizden birisiydi. Kitaba karşı ilgi ve sevgimizin oluşmasında elbette bu kişilerle geçirdiğimiz vakitlerin de büyük bir katkısı oldu. Bu arada halk bilgesi diye niteleyebileceğimiz Boyacı İsmail (Gürcan) Emi, Gömlekçi Hatem Usta'yı da unutmamız gerekir.

Sizin üniversite öğrenciliğinizin yıllarında dergi çıkaran gençler var mıydı?

Çok az olmasına rağmen vardı diyebilirim. Ama 1971 muhtırasından sonra dergi yayıncılığı yapan bir kaç arkadaşımızın Diyarbakır Cezaevi'ne gönderildiğini hatırlıyorum. Dergi çıkardıkları için mi yoksa başka sebeplerden mi götürdüler onu tam bilemiyorum. Çıkardıkları dergilerin içeriğinden veya yazdıkları yazılardan dolayı böyle bir muameleyle maruz kaldıkları daha muhtemel görünüyor. O dönemde Erzurum'da daha çok ülkücü gençliğin ağırlığı hissediliyordu ve tek tük çıkarılan dergiler de milliyetçi bir muhtevaya sahipti. Tabi bahsettiğim tarihlerde benim ne Erzurum dergilerinden haberim vardı ne de bir dergi toplama merakım.

Peki dergi toplamaya ne zaman başladınız?

Dergi toplamadan önce sadık bir dergi okuyucusu idim diyebilirim. Eğitim Enstitüsü son sınıfta iken ulusal yayın yapan dergilerden aylık takip ettiğim dergi sayısı otuz altıya ulaşmıştı. O dönemde Erzurum’da çıkan dergi sayısı bir elin parmaklarını geçmez ve çok kısa süreliydi. En güçlüsü üç beş sayıdan çok dayanamazdı. Muhteva olarak da bizi çok tatmin etmediği için ulusal dergileri takip ediyordum.

Sizin üniversitede okuduğunuz yıllarda her şey anarşiye, sağ sol çatışmalarına mı kurban edilmişti yoksa kültürel bir hayatın varlığı söz konusu muydu?

Gençler için konuşuyorum, kesinlikle bugünkünden daha sağlam, daha köklü bir kültürel hayat vardı, sosyal faaliyetler daha fazla idi. Mesela Ülkü Ocakları’nda haftada bir iki kez, hem hocalarımız tarafından, hem de biz gençler tarafından seminerler verilirdi. O dönemde fen bilimlerinde eğitim görenler de, sosyal bilimlerde eğitim görenler de sürekli okurdu. Evet silahlı çatışmalar yaşıyordu ama fikir tartışmaları da hiç azımsanmayacak bir düzeyde idi. Bazen birbirine akraba iki genç farklı cephelerde yer alabiliyor ve birbirlerini ikna edebilmek için sürekli okuma ihtiyacı hissediyorlardı. O dönemin gençliğini ister sağcı olsun ister solcu olsun, kırıp döken, yakan yıkan, vuran öldüren bir gençlik olarak tanımlamak büyük haksızlık olur. 68 kuşağının bugün yaşayan insanlarına bir bakın, ciddi bir entelektüel bir birikime sahip oldukları ortada.

Tekrar dergi toplama serüveninize dönersek...

Erzurum’da yeni bir dergi çıktığı zaman, sahiplerinin abone yapmak için uğradıkları ilk kapılardan biri bizim kapımızdı. Bunda ekonomik olarak iyi bir durumda olmamızın da rolü vardı tabi. Dergiye abone olmakla kalmaz, gençleri teşvik etmek amacıyla giderlerine katkıda bulunur, ayrıca firmamızın da reklamını verirdik.

Ben dört kuşaktır Erzurum’da ticaretle uğraşan bir ailenin çocuğuyum. Rahmetli büyükbabam okulu bitirdiğim zaman bana bir teklifte bulundu. “Oğlum işte sana iki kapı; ister Hak kapısını, istersen devlet kapısını seç.” Biz de tercihimizi ortamın çok gergin ve anarşiye teslim olmasından dolayı, dedemin Hak kapısı olarak nitelendirdiği ticaretten yana yaptık. Eğitim Enstitüsü’nde iken Sanat Tarihi hocamız Haşim Karpuz, zaman zaman bizi çevrede bazı kazı çalışmalarına götürürdü. Bu çalışmalar esnasında, tarihe ilginizin çok arttığını ve bu çalışmaların bizi tarih ile ilgili okumalara sevkettiğini söyleyebilirim. 1977 yılından 2012’ye kadar bilfiil hep ticaretle uğraştım. Ama kitap toplama, okuma ve Erzurum dergilerinin arşivini oluşturma işi benim daima biricik sevdam oldu.

Sizin okuduğunuz dönemin öğrencileriyle bugünkü öğrencileri, halkla kaynaşması, bütünleşmesi ve şehire katkıları açısından karşılaştırmak gerekirse neler söyleyebilirsiniz?

Önceleri, Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin çoğu sol görüşlü öğrencilerden oluştu. Mütedeyyin bir insan olarak bilinen Kemal Bıyıkoğlu’nun rektör olduğu dönemde, solcu öğrenciler tarafından rektörlük binası basıldı ama tabi halk bu olaya çok büyük tepki göstererek öğrencilerin benzer eylemler yapmasını engelledi. Daha sonraki dönem-

lerde zannediyorum halkın bu tepkisi nedeniyle Erzurum daha çok muhafazakar ailelerin çocukları tarafından tercih edilen bir üniversite oldu. Aileler, Türkiye’deki o anarşi ortamında, çocuklarının üniversite eğitimi için en uygun yerin Atatürk Üniversitesi olduğuna ve Erzurum halkının çocuklarına sahip çıkacağına inanıyorlardı. Tabi bu söylediklerim, bahsettiğim o rektörlük makamının basılması olayından sonra gerçekleşti. Ondan önce belirttiğim gibi Atatürk Üniversitesi daha çok sol görüşlü öğrencilerin hakim olduğu bir yer idi.

Kitapları nerelerden temin ediyordunuz? Kitapçı dükkanları ve kitap edinme süreciniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Ulu Cami’nin karşısında gerçek anlamda “sahhaf” diyebileceğimiz bir “Hasan Emi” vardı. Kendisi Erzurum’lu değildi, ama Erzurum kültürünü benimsemiş bir kişiydi. Kültürlü ve bilgili bir insan idi. Üniversitedeki bir çok hocamıza Farsça dersler verirdi. Fazla konuşmayan ketum bir insandı. Ayrıca biliyorsunuz bugünkü Dergah Yayınlarının ilk kuruluş yeri Erzurumdur, sonradan İstanbul’a taşındı. Hareket dergisinin merkezi, Nureddin Topçu ve Ezel Erverdi gibi büyüklerimizin katkılarıyla zaten bir kültür ve kitap merkezi görevi gördüğünü biliyorsunuz.

Bunun yanı sıra posta yolu ile de bazı kitaplar temin edebiliyorduk. O dönem itibarıyla bizim kütüphanemiz kitap sayısı açısından bir çok kütüphaneden ileride idi. Benim farklı zevklerim alışkanlıklarım olmadı. Diyebilirim ki gençliğimde bütün harçlığımı kütüphaneye verdim. Bizim topladığımız kitaplar, Erzurum’da bir çok öğretmenimize akademisyenlerimize kaynaklık etti. Kitap merakım nedeniyle, genç yaşta büyük ağabeylerimizin hocalarımızın meclislerinde kendime yer buldum ve bu benim çok erken bir yaşta olgunlaşmamı sağladı diyebilirim.

O dönemde benden yaşça çok büyük insanlarla arkadaşlık etmeme yarayan kitap merakım, bugün de gençlerle sağlıklı iletişim kurmama, arkadaş olmama yarıyor. Gençler kütüphaneme geliyor çeşitli konularda sohbet ediyoruz ve onlara faydalanmaları için kitaplarımı ödünç veriyorum. Böylece kitaplarım sayesinde, bugünkü üniversite öğrencileriyle de kalıcı dostluklar kurabiliyor ve ruhen genç kalabiliyorum. İşte kitaplar, hem kemale hem de genç kalmaya sebep oluyor.

Sizin Erzurum’lu şair ve mutasavvıflardan Ketencizade Mehmed Rüştü Efendi hakkında bir kitabınız var (Elmalı, 1984). Bize biraz da bu kitabın hikayesinden bahsedebilir misiniz?

Malumunuz ben Eğitim Enstitüsü Türk Dili bölümü mezunuyum. Fakültelerden mezun olmak için bugün de hala devam eden bir bitirme tezi mecburiyeti vardı. Ketencizade çalışması da benim bitirme tezi olarak seçmeyi düşündüğüm bir konuydu. Aslında bitirme tezi olarak ben beş Erzurum şairini seçmişim ve Ketencizade bunlardan biriydi. Onu daha sonra müstakil bir kitap haline getirdik. O dönemde Değerli hocalarımızdan Haluk İpekten, Edebiyat Fakültesinin hocaları arasında iken hanımı muhtereme Şükran Hanım da bizim, yani Eğitim Fakültesi Türkçe bölümünün hocası idi. Yine Ahmet Türk, Edebiyat Fakültesinin eski edebiyat bölümü hocalarından, hanımı Özcan Hanım da bizim hocalarımızdandı. Bu anlamda çok şanslı öğrencilerdik.

Bu hocalarımızın hassasiyeti dolayısıyla bitirme tezleri çok kaliteli bir şekilde hazırlanırdı. Zaten bugünkü gibi kes, yapıştır, kopyala diye bir şey olmadığını söylemeye herhalde gerek yok. Ben danışman hocama, mezuniyet tezi olarak Erzurum şairlerini çalışmamı diye teklif ettim ama O altından kalkamazsın diye reddederek, sadece beş tanesini çalışmamı tavsiye etti. Ketencizade de dediğim gibi bunlardan biriydi. Bu zat, 1834-1916 yılları arasında yaşamış, uzun yıllar Ulu Camii imamlığı yapmış, hacı, hafız, mutasavvıf, şair, alim, fazıl, hattat ve vakanüvislik de yapmış mühim bir şahsiyettir. Ben Ketencizade ile ilgili bir çalışma yapmak için yola çıktım ama birkaç şiiri dışında bir kaynağa ulaşamıyordum.

Okulun bitmesine birkaç ay kala Ketencizade'ye ait bir levhadan bahsedildiğini duydum. Dediler ki; Ulu Cami'de Ketencizade'nin Nun harfi ile başlayan bir levhası var, hadi görelim dedik, gittik gördük. Ben levhayı görünce, bizim evin çatı katındaki eşyaların içinde de böyle bir levha olduğunu hatırladım. Geldim, evin çatısında o levhayı buldum ve çerçeve yaptırmaya götürürken, Gürcükapı'da şu anki Vakıfbank'ın önünde meşhur tarihçi hocalarımızdan Fahreddin Kırzıoğlu ile karşılaştım. Ben O'nu tanıyordum fakat O beni tanııyordu. Elimdeki levhayı görünce “evladım o levhayı nereye götürüyorsun istersen bana sat” deyince, değerli bir şeye sahip olduğumu anladım. “Yok hocam bu bizim dedelerimizden kalmış, çerçeve yaptırıp eve asacağım” dedim. “O levhanın kıymetini iyi bil, O'nun bir benzeri de Kırım Hanı Şahin Giray'ın vardır. Bu Ketencizade şair Mehmed Rüşti Efendi'ye ait bir levhadır” dedi ve Ketencizade'den bahsetmeye başladı. “Bu Ketencizade'nin divanı var göremedik, mevlidi var göremedik ama İstanbul'da Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümünde Nefhat'ür ruh adlı bir kitabına rastladım ve 900/2 numarada kayıtlı” dedi.

Birkaç gün sonra İstanbul'a gittim ve Millet kütüphanesi, Ali Emiri yazmalar bölümünde kitabı buldum. Rica minnet kitabı görevli ile beraber çıkarıp fotokopisini aldık ve Erzurum'a döndüm. Konuya ilgi duyan, Osmanlıca bilen, hat ve ebru meraklısı olan arkadaşım Fuat Başar ile epeyce yol aldık. Bu arada Ketencizade merhum da bize himmet edip yol göstermeye başlamıştı. Ayakkabıcı Tahsin (Dertli) Baba'nın ayakkabı tamir kulubesinde Ketencizade ile ilgili malumat sahibi olduğunu duyduğum, Aşağı Mumcu Camii'nin imamı İbrahim Özdemir Hocamıza rastladım. Hoca Efendi bize, Ketencizade'nin Şakire ve Sakine isimli iki kızı olduğundan ve Esmâ adlı bir evlatlığı olduğundan bahsetti. Esmâ Hanım Hoca Efendi'nin görev yaptığı cami civarında ikamet ediyordu. Bir gün Hoca Efendi'ye gelip “hocam senden bir ricada bulunacağım, yaşlandım kimim kimsem yok, bu dünyadan göçüp gideceğim, bizim Efendi babamızın bir mevlidi var, onu her sene, sene-i devriyesi olan bu tarihte okusan, olmaz mı?” diyor.

Artık Ketencizade'nin mevlidinin tamamına ulaşmış olduk, zira İstanbul'dan edindiğimiz eksikti. Biz araştırma ve soruşturmaya devam ederken, Ulu Camii'nin birkaç sokak üstünde Ketenci Mescidi diye bir yer olduğunu öğrendik. Oranın imamlığını yapan Tortumlu Nazif Şehidoğlu hocamız vardı, O'nu bulup yanına gittik, “mescid önceden Ketencizade'nin evi imiş. Küçük gelince evini taşıyıp burayı medrese yapmış. Bir dönem

burası gizlice ders okutulmuş bir mekan olarak hizmet vermiş, sonunda da mescide dönüştürülmüş bize de orada imamlık yapmak nasib oldu” dedi. Nazif Hoca da bize orijinal bir nüshadan istinsah ettiği Ketencizade’nin divanını verdi. Yedi seneden fazla süren araştırmalarımız sonunda çeşitli camilerdeki levhalarına da ulaştık.

Kitabı kendimize göre tamamlayınca o sıralarda Erzurum’dan ayrılmaya hazırlanan Kaya Bilgegil hocama bir takriz yazması için takdim ettik. O’nun taşınma telaşı içinde olduğunu görünce, kitabı alıp gözden geçirmesi için Orhan Okay hocama verdim. Orhan Okay hocamız 15 gün kadar sonra beni çağırırdı, divanın mürettep bir halde olmadığını, öncelikle mürettep bir hale getirilmesi gerektiğini ifade etti. Burada kitaba katkı verenleri de zikretmeden geçemeyeceğim. Atatürk Üniversitesi rektör yardımcılarında Sadi Çöğenli, Sadi Hoca’nın bacanağı Ali Bayram, İzmir İlahiyat Dekanı Hüseyin Elmalı, Elazığ Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi hocalarından Ali Berat Alptekin, Erzurum eski milletvekillerinden İbrahim Kavas. Bu saydığım muhterem hocalarımın destekleriyle belki de en az hatalı bir kitap ortaya koymaya çalıştık. Bunlar yedi yıl, bir yıla yakın da basım çalışmaları sürdü. Nihayet 1984 yılında kitabı bastırmaya muvaffak olduk.

Kitabın 1984 baskısından sonra başka baskıları da yapıldı mı?

Maalesef bu tarz kitaplara ilgi çok az.. Eğer ilgi olsaydı, hem bu kitabın bir kaç baskısını yapardım, hem de bende bu tarz araştırmalar yapmak konusunda bir aşk şevk uyanır belki de bugün çok sayıda benzer araştırması yayınlanmış bir araştırmacı yazar olurum. 1987’de yapılan bir sempozyumda, Ketencizade ile ilgili bir bildiri sunduktan sonra Mustafa İsen bana, “biz isterdik ki Naci Elmalı Edebiyat alanında başka ürünler de versin” demişti. Ben de “ben bir esnaf olarak bunu yapabilmişsem, akademik hayatın içinde olanlara çok büyük görevler düşmektedir. Erzurum’daki akademisyenlerimiz kendi alanlarında Erzurum ile ilgili çalışmalar yapsa, bunlar teşvik edilse, fevkalade güzel eserler ortaya çıkacaktır” dedim. Üzücüdür ki ne yeterince teşvik var ne de yeterince eser. Artık bundan sonra bana düşen misyon; tarihle, kültürle, Erzurum ile ilgili araştırma yapacaklara yol göstermek, kaynak temin etmek, zamanında benim bulamadığım, göremediğim şekilde onları teşvik etmek olacaktır.

Dergi toplarken nasıl bir gayeniz vardı, sizi dergi toplamaya sevkeden ana saik ne idi? Bu bir koleksiyon merakı mıdır yoksa kültürel bazı gerekçeler de var mıydı?

Elbette kültürel bazı gerekçelerim vardı. Ben başlangıçta da ifade ettiğim gibi aşağı yukarı 36 ulusal dergi takip ettiğim zamanlar oldu. Ticari faaliyetlerim, evliliğim, çocuk ve maişet meşgalelerim, dergi toplama işimi hep aynı seviyede sürdürmeme mani oldu ama hiç bir zaman bu sevdam eksilmedi. Hele kültür insanlarıyla, üniversite hocalarımızla münasebetlerimiz hiç kesilmeden bugüne kadar devam etti. Erzincan’a gidene kadar Turgut Karabey hocamız en çok görüştüğüm kişilerden biriydi. Turgut Ağabey, kitap ve dergi konusunda çok malumatlı ve ciddi bir kütüphaneye sahip bir hocamızdır. O’nun ifadesini nakledeyim: “1980 öncesi dergiler için Orhan Okay’ın dergi koleksiyonu, 1980 sonrası dergiler içinse senin koleksiyonun birinci gelir”.

Erzurum dergilerini tam anlamıyla toplamaya başlamam 10 sene önce başladı. Erzurum kültür şehri, irfan yuvasıdır diyoruz ama Erzurum adına Erzurumlular olarak çok az şey yapıyoruz. Bari ben de Erzurum dergilerini toplayayım da, kuru kuru şikayet edenler kervanından çıkıp bu işin bir ucundan tutanlardan olayım dedim. İşte Erzurum'da şu kadar dergi yayımlanmıştır diye ortaya bir şey koyarsam Erzurum'un hala bir kültür şehri olduğunu ispata katkım olur diye düşündüm. Bazen önüme yokuşlar çıksa da, yaptığım işin önemine çokları inanmasa da inatla toplamaya devam ettim ve edeceğim.

Hangi konuda olursa olsun, hangi kişi, hangi kurum çıkarmış olursa olsun bir sayı bile çıkmış olsa o derginin Erzurum adına bir şey ifade ettiğine inanıyorum. Dergi ile ilgili Rahmetli Cemil Meriç'in söylediklerine kulak vermek lazım. Normal hayatta bir araya gelemeyen insanlar bir derginin sayfaları arasında bir araya gelebilirler. Bir şehrin kültürünü yansıtan en önemli aynalardan biridir dergiler.

Şu an dergi toplama serüveninin neresindesiniz, süreç hala devam ediyor mu? Eksik dergiler kaldı mı?

Erzurum dergileriyle benden başka ilgilenenler de var, çok şükür yalnız değilim. Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Başkanı Dr. Ali Kurt da dergiler konusuna çok ciddi bir hassasiyetle yaklaşmaktadır, hem okur hem de biriktirir. Yalnız biriktirdiklerini başkalarından sakınan, Ali Kurt gibi insanları anlamakta zorlanıyorum. Onlara da bu hasis tavırları karşısında "öyleyse sen bu işi bir kültür hizmeti olarak değil de sadece kendini mutlu ve tatmin etmek için biriktiriyorsun" diyorum.

Ali Kurt Ağabey, benim Erzurum'da çıkan ve Erzurumluların çıkardığı dergilerin 119 tanesine ulaştığımı görüp sen bu işin yüzde doksanını hallettin deyince, ben "Bu sayı Erzurum'a yakışan bir rakam değil dedim, Erzurum doğunun kültür merkezi olma vasfını hala muhafaza etmektedir ve inanıyorum ki ben daha yolun yarısındayım. Yani en az 250-300 derginin çıkarılmış olduğunu düşünüyordum ki bu konuda yanılmadığımı dergilere ulaştıkça anladım.

Şu ana kadar bahsettiğim kriterlerde 335 dergi tespit etmiş ve arşivlemiş bulunuyorum. Bazılarının bir kaç sayısı eksik ve ben bunların izini sürmeye devam ediyorum. Bahsettiğim 335 derginin 30 kadarı Erzurumluların Erzurum dışında yayınladıkları, 305 tanesi ise Erzurum sınırları içinde yayımlanmış dergilerdir. Bunların dışında 25 kadar da Atatürk Üniversitesi Fakültelerinin çıkarmış olduğu dergiler var. Bu dergilerin arşivlerine herkes ilgili fakültelerden ulaşabileceği için koleksiyonuma sadece birer tane örnek olsun diye ilave ettim. Ayrıca 40-50 tane de varlığını bildiğimiz ama henüz herhangi bir sayısına ulaşamadığımız dergiler var. Dolayısıyla bizim bu serüvenimiz bitmedi ve bitecek gibi de görünmüyor.

Erzurum'da ilk dergi ne zaman yayımlanmış?

Arşivimizdeki ilk derginin tarihi 1923. Bizim arşivimizde Osmanlıca olarak yayınlan 4 Erzurum dergisi var. Harf inkılabından sonra yeni harflerin öğrenilmesine kadar, okuma yazmanın tamamen durduğu malumunuz. Dolayısıyla çok uzun bir dönem Erzurum'da

dergi yayını olmamıştır. Erzurum’da dergicilik 1992’den sonra biraz daha artmış diyebiliriz. Bazı matbaacı arkadaşlarım dergi bastırmak için gelen gençlerden bahsederken “aşk ile dergilerini bastırır ve devamının da mutlaka geleceğini söylerlerdi ama maalesef arkası gelmezdi” derlerdi.

Erzurum’un kültür hayatında derin izler bırakmış, ya da büyük katkılarda bulunmuş uzun soluklu dergiler olarak hangi dergileri sayabilirsiniz?

Halkevinin 1940’lı yıllarda çıkardığı Halkevi dergisini zikretmek lazım. 1960’lı yıllarda Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği’nin çıkarmış olduğu “Tarih Yolunda Erzurum” isimli dergiyi de unutmayalım. 2011 olimpiyatları sırasında bu derginin ilk dönem sayıları tıpkı basım olarak çoğaltılıp dağıtıldı. 1970’de “Anadolu Fikir Derneği Erzurum Şubesi”nin Adımlar adıyla bir dergisi yayımlanmaya başladı. Bu dergide Mustafa Kutlu’nun yalnızca çizimleri yer alıyordu. Bu dergi toplam 24 sayı yayınlanmıştır. Şu ana kadar en uzun soluklu dergi olarak Nakşibendi cemaatine mensup kişilerin çıkarmış olduğu iki dergiyi sayabiliriz. Biri Gülzar-ı Hâcegan diğeri de Nur ul ayn. Bunlar 60-65 sayıya ulaşmış, halen yayınlarını sürdürmektedirler. Arşivimizdeki en uzun soluklu dergi ise 400 sayıya ulaşmış olan “Temmuz” adlı dergi ile Vedat Refayeli’nin çıkardığı 316 sayıya ulaşan Fırfirik adlı mizah dergisidir.

Dergileri nasıl topluyorsunuz, eksik sayılara nasıl ulaşıyorsunuz? Bir toplama metodunuz var mıydı?

Ben 35 senedir Erzurum’un kültür havasını teneffüs etmeye her kültür ortamında bulunmaya gayret ediyorum. Belki çok yazıp çizmedim ama kimde ne var, kim neye vakıf onu iyi bildiğimi zannediyorum. Kitapçıları, matbaaları çok sık ziyaret ederim. 1992-2000 yılları arasında inşaat işleriyle meşgul olduğum için çok ilgilenemedim ve bir çok dergiye ulaşamadım. Önce dergiyi çıkaran kişinin izini sürerim, mesela bir kaç genç kız, üniversite öğrencisi iken Erzurum’da bir dergi çıkarıyorlar, mezun olup gittikten sonra evleniyorlar, soyadları değişiyor bulmak da çok zorlaşıyor tabi. Sahibine ulaşamazsam, yayın kurulundaki kişilere ulaşmaya çalışıyorum, önce onlardan tanıdıklarım varsa ona bakıyorum, oradan bir şey çıkaramazsam onları tanıyabilecek kişilere başvuruyorum. Buradan bir şey tutturamazsam, hukuk müşaviri olarak dergi künyesinde yer alan kişileri araştırıyorum, tabi Erzurumdaki avukatların çoğunu tanıyoruz.

Mesela size burada bir dergiye ulaşma hikayemi daha anlatayım. Eğitim Fakültesinden Mehmet Kıldıroğlu, uzun soluklu Mina diye bir dergi çıkarmıştı. Çok uzun süre araştırmama rağmen bir türlü izini bulamadığım Mehmet Kıldıroğlu’na ve Mina dergisinin eksik sayılarına bir berber vasıtasıyla ulaştım. Berberin müşterilerinden biri Mehmet Bey’i tanıdığımı söyleyince ancak ulaştık O’na. Bazen, belki derginin bir nüshası matbaada kalmıştır veya derginin sahibini tanıyorlardı diye dergiyi basan matbaaya gidiyorum. Bazen de dergideki bir çizimden, grafikten, resimden veya karikatürden yola çıkarak dergiye ulaştığım olmuştur. Bazen de günlerce iz sürmemizin sonunda eli boş dönebiliyorduk. Mesela bir dergideki çizimin altında Dilek Bayar imzası vardı. Ben Dilek Bayar’e nasıl ulaşabilirim diye düşünürken aynı soyadına sahip Yalçın Bayar, Yaşar Bayar isimli

arkadaşlarımı hatırladım, sorunca onların kardeşi olduğunu, evlendikten sonra Bursa'ya yerleştiğini ve 20 yıldır Bursa'da yaşadığını öğrendim. Dilek Hanım'a telefonla dergiyi sorduklarında, “benim çeyizimden hiç bir şey kalmadı, o dergileri nerde saklıyayım varsa nasıl bulayım” cevabı alıyor ve onca gayretimiz boşa gidiyordu.

Diğer bir yol da: Ben hemen hemen Erzurumdaki bütün sahafları tanırım, bazıları da arkadaşımıdır. Erzurum'dan göç edenler kitaplarını dergilerini bu arkadaşlara satıp giderlerdi. Bu arkadaşlar yeni aldıkları kitap ve dergileri bana haber vermeden satmazlardı. Maddi bir gaye gütmediğimi ve Erzurum kültürüne hizmet olacağını bildikleri için bu sahaf arkadaşların bu tarz destekleri olmuştur. Çok yüksek fiyata satacaklarını bilseler bile eğer o dergi bende yoksa kesinlikle satacakları fiyattan çok altında bir bedelle bana satarlardı. Bazen ücretsiz verdikleri de olmuştur. İşte gerçek sahaflık budur, sahaflık bulunmayan bir kitabı veya dergiyi çok yüksek bir fiyata satmak değil onun kıymetini bilen kişiye ulaştırmaktır aslında. Ben defterimi alıp sahafa gider eksiklerimden varsa hemen alır ve listemde bulundu, alındı olarak işaretler başka eksiklerin peşine düşmeye devam ederdim.

Dergi toplama faaliyetleriniz esnasında, evinizin içinden veya dışarıda dostlarınızdan, sizi caydırmak isteyenler, önünüze yokuş çıkarmak isteyenler oldu mu?

Akademik camiadan köstek değil de destek gördüğümü söyleyebilirim. Bana “bu işi yaparsan sen yaparsın, başka biri bu işin altından kalkamaz, bu çileyi de çekmez” diyorlardı. Mesela Sadi Çöğenli ve Dilaver Düzgün'ün bu anlamda çok teşvikleri olmuştur. Ama takdir edersiniz ki bazen yılların tozunu üzerinde taşıyan dergiler evimde aynı ilgiyle karşılanmadı. Eşimden, “bu işi üniversitedekilerin yapması lazım, bir kitap yazdın ne kazandın, bunları topluyorsun sana hocalık mı verecekler, bir paye mi verecekler, niye bu tozları, eski eski şeyleri getirip eve dolduruyorsun” diye az azar işitmedim.

Tabi Erzurum kültürüne sevdam, Erzurum'a hizmet ettiğime inanmam benim en büyük desteğimdi diyebilirim. Bazen bir derginin sahibine ulaşıyor, “Erzurum dergilerinin bir koleksiyonunu yapıyorum, çıkarmış olduğunuz şu derginin şu sayılarına ulaşamadık yardımcı olabilir misiniz” diye kapısını çalıyoruz. O zat “işin gücün yok mu kardeşim” diye bizi azarlarken, bin bir meşakketle çıkardığı, belki imkansızlıktan kapatmak zorunda kaldığı dergisini hatırlıyor ve aslında “koleksiyon yapmak kolay, o sıkıntılı günlerimde neredeydin, madem koleksiyonu yapılacak denli önemli bir iş yapıyordum o halde neden o günlerde yanımda değildiniz” demek istiyordu. Tabi O'nu da kınamıyorum. Belki bu işi gönüllü bir kültür hizmetçisi olarak yaptığımızı bilse böyle davranmazdı.

Sizin yaptığınıza benzer bir işi yapmak isteyenlere neler tavsiye edersiniz?

Böyle bir işte öncelikle yılmamak, ilk günkü aşkı şevki muhafaza etmek ve kesinlikle her hangi bir maddi beklenti içinde olmamak lazım. 1992'lerde toplam 10 sayı çıkmış olan Karçıçeği isimli bir dergi vardı. 10 sayının dokuzunu temin ettim fakat üçüncü sayısına bir türlü ulaşamıyorum. Dediler ki emniyet her yayınlan dergiden bir nüsha saklıyor, belki orada bulabilirsin. Emniyete gittiğimde bana “esnaf olarak sen işletme defterlerini kaç sene saklıyorsun, biz her çıkan dergiyi saklasak buna mekanlarımız yeter mi” diye

sordular. Ben bir şey diyemeden eli boş döndüm. Bir derginin izini bazen senelerce sürdüğüm olmuştur. Bu gücümü hep başta belirttiğim sevdamdan aldım.

Bu işte iletişim de çok önemli. Takınılan tavır, ifade biçimleri, samimiyet, bu yola çıkanların çok dikkat etmesi gereken hususlardır. Burada bir hatıramı anlatayım: Üniversiteden üç hoca arkadaşımızla beraber Tabakhane çeşmesinin orada eski Erzurum evlerinden birine gidiyoruz ama onlar hangi eve gideceğimizi bilmiyorlar, yaklaşıncı “burada antika bir ev var yoksa sen bizi oraya mı götüreceksin, katiyen gelmeyiz, o evde bizi bir dövmedikleri kaldı” dediler. Biz kapıyı çaldık evin sahibi Hoca Efendi bizi kapıda karşıladı, kahve ikram etti ve sanat tarihi bölümünden olan hocalarımızın istedikleri çekimleri yapması için gereken bütün kolaylıkları gösterdi. Bir dövülmediğimiz kaldı denilen evde, aynı kişi tarafından fevkalade hürmetle karşılanmış ve amacımıza ulaşmıştık. Bütün bunlar iyi ve samimi bir iletişim sayesinde gerçekleşmişti.

Çalışmalarınız sırasında devlet kurumlarından bir destek gördünüz mü veya tersi bir durum ile bir engelleme ile karşılaştınız mı?

Erzurum’da görev yapmış olan Kültür Müdürlerimizin şehre hizmet için, çok gayret ettiklerine şahit oldum ama Kültür Bakanlığının bu tür hizmetler için yeterli bütçesi olmadığını biliyorum. Biz kültür bakanlığından, belediyeden, valilikten daha çok Atatürk Üniversitesinden bir şeyler bekliyorduk. Üniversite için aynı şeyi söylemek mümkün değil, hem kadro olarak hem de bütçe olarak yeterli imkanlara sahip oldukları halde bu tarz kültür hizmetlerine maalesef yeterli ilgiyi göstermiyorlar. Biz de katıldığımız bazı programlarda ve toplantılarda bunu dile getiriyoruz. Fakat memleket bizim, yola çıkış gayemiz kutsi, niyetiniz halis ise kimseye gücenmeye gerek yok.

Eskiden bütün evler kışın soba ile ısıtılırdı ve genellikle evlerde tek bir soba yanar, bütün ev halkı da o sobanın başında otururdu. Dolayısıyla aile kavramının içinin tamamen dolu olduğu bir dönem yaşıyordu. Bugün kaloriferli evlerde herkes bir odaya çekiliyor hatta yemeklerde bile bir araya gelmek mümkün olmuyor.

Arşivinizi oluştururken kriterleriniz nelerdi? Yani Erzurum dergileri derken hangi dergileri bu kapsama dahil ediyordunuz?

Erzurumluların Erzurum dışında çıkardıkları dergiler, ikincisi Erzurum’da çıkarılmış dergiler fakat bu gruptaki dergilerimizin bazıları Erzurum dışındaki matbaalarda basılmıştır böyle olsa bile biz onu tabiatıyla Erzurum dergisi olarak kabul edip arşivimize aldık.

Anladığımız kadarıyla, Erzurumda çıkan ve Erzurumluların Erzurum dışında çıkardığı dergilerin sizin arşivinize girebilmesi için içeriğinde Erzurum ile ilgili bir yazı bulunması gerekmiyor. Ölçü sadece Erzurum’da çıkması veya Erzurumlu birinin çıkarmış olması.

Evet tam ifade ettiğiniz gibi. Bazen diyorlar ki mesleki bir derginin, bir meslek odası dergisinin, bir fizik dergisinin, ne bileyim bir mobilya dergisinin toplanmasında ne gibi bir maslahat olabilir? Böyle düşünenlere çok ciddi teessüflerimi bildiriyorum. Biz ede-

biyat dergileri arşivi, tarih dergileri arşivi gibi belli bir konuda arşiv yapmıyoruz ki. Az önce ifade ettiğim gibi Erzurum dergileri arşivi yapıyoruz.

Osmanlı dönemi ile ilgili bir tıp dergisi, bir mizah dergisi, bir moda dergisi, bir spor dergisi, bir sanat dergisi, bir meslek dergisi, bir okul dergisi buluyoruz. Bakınız Osmanlı'da bunlar da yayınlanmış, o dönemde Osmanlı insanı bunları da okumuş diye Osmanlı'nın sosyal ve kültürel hayatı ile ilgili çok değerli bilgilere ulaşıyoruz. Erzurum şehir kültürü adına gelecekte araştırma yapacaklar, bu dergiler ışığında dönemin Erzurum'na ait çok önemli çıkarımlar ve tahliller, diğer şehirlerle kıyaslamalar yapabileceklerdir. Bu anlamda şehrimiz adına bir önem arzettiğine inandığım için en basit ve değersiz görülen bir derginin bile aylarca peşine düştüm. Biri çıkar benim bu gayretimi küçümserse ona sitem etmek de bana çok görülmemeli.

Sonuç

Yahya Kemal'in bugün okuduğumuz bütün eserlerini dergi sayfalarında yayınladığını ve sağlığında hiç bir kitap yayınlamadığını, ilk edebi cereyanların hep dergiler etrafında oluştuğunu, bazı dönemlere damgasını vuran fikir hareketlerinin öncelikle dergilerde yerleştiğini, dergi idarehanelerinin bir kültür ocağı görevi gördüğünü, bir çok edip ve şairimizin ilk eserlerini bir dergide yayınladıklarını dikkate aldığımızda, dergilerin kültür ve edebiyet hayatımız açısından ne kadar ciddi bir öneme sahip olduğunu anlayabiliyoruz.

Bir fikre, bir ülkeye gönül vermiş olanların öncelikle düşündüğü ilk iş bir dergi çıkarmak olmuştur. Fikrin mimarı, Cemil Meriç'in ifadesiyle "hür tefekkürün kalesi" ni kurar, bayrak dikilir, kalebentler yerini alır ve kısa süreli de olsa saf, dokunulmaz hürriyetin tadına varılır. Gönül verenler için o kalenin içinde duyulan haz, tarif edilemez, anlatılamaz ve anlaşılamazdır.

Ahmed İhsan Tokgöz'ün Servet-i Fünun'u, Ebuzziya Tevfik'in Mecmua-i Ebuzziya'sı, Ömer Seyfeddin'in Genç Kalemler'i, Yahya Kemal'in Dergah'ı, Yakup Kadri'nin Kadro'su, Necip Fazıl'ın Büyük Doğusu, Doğan Avcıoğlu'nun Yön'ü, Yaşar Nabi'nin Varlık'ı, Mehmet Çınarlı'nın Hisar'ı, Ahmet Kabaklı'nın Türk Edebiyatı, Sezai Karakoç'un Diriliş'i bu kalelerin en önemlileri arasında sayılabilir.

Gazeteler, siyasi olaylarla ilgili en önemli belgelerden biri ise, dergiler de kültür ve edebiyat hayatı için en önemli belgelerden biri belki de birincisidir. Bugün II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet dönemi dergileri olmazsa Yeni Türk edebiyatından nasıl bahsedilebilir?

Şehirlerin entelektüelliği, münevverliği, çıkardığı dergi sayısı ile doğru orantılıdır. Ulusal hatta uluslararası şöhrete sahip bir çok edip ve yazarımızın ilk ürünleri, yaşadıkları şehirlerde çıkan dergilerde yayınlanmıştır. Üniversitelerin edebiyat, tarih, sosyoloji ve benzeri fakülteleri tarafından, bahsettiğimiz dönemlerde yayınlanan dergiler, sürekli çalışılmasına rağmen henüz yüzde ellisi bile tam anlamıyla incelenememiştir. Yani daha arşivlerde yapılması gereken çok iş vardır. Tabi bütün süreli yayınlarımızın Türkiye sınır-

ları içinde eksiksiz bir arşivinin olduğunu söylemek mümkün değil. Kütüphanelerimizdeki bir çok süreli yayın arşivi eksiktir.

Eksiksiz bir arşive sahip olmak, büyük önem arz ettiği halde İl halk kütüphanelerinin bir çoğu buldukları illerin eksiksiz bir süreli yayın arşivine maalesef sahip değildir. Bu yüzden Naci Elmalı gibi yaşadıkları şehrin kültürüne gönül vermiş insanların oluşturdukları benzer çalışmaların değeri ölçülemez.

Erzurum’da çıkan ve Erzurumluların Erzurum dışında çıkardıkları dergileri toplarken karşılaştığı maddi ve manevi meşakketleri, güle kavuşma yolunda dikenleri de kucaklama sayan ve 30 yılı aşkın süren bu yolculukta söz konusu dergilerin neredeyse tamamına yakınıni toplamayı başaran Naci Elmalı, gerçekten bir kültür kahramanı olarak anılmayı hak ediyor.

KAYNAKÇA

- Avcı, A. (Agustos 2013). *Taşra Dergiciliği Ya Da Ölümler(d)e Yaşamak*. Web:http://www.gumushane.gen.tr/index.php?ind=reviews&op =entry_view&iden=519#i zzz2chk3IzpB adresinden 26 Agustos 2013’de alınmıştır.
- Bakırcıoğlu, Z. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Elmalı, N. (1984). *Erzurum’lu Ketencizade Mehmet Rüştü Efendi*, Ankara: Elmalı Yayınları
- Kabadayı, M. (Eylül 2013). *Dergiler ve Anadolu Dergiciliği Üzerine*. Web:<http://www.insanokur.org/?p=29253#sthash.r6zIrlj4i.dpuf> adresinden 1 Eylül 2013’de alınmıştır.
- Kemal, Y. (2010). *Edebiyata dair*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları..
- Meriç, C. (1976). *Bu ülke*.İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Okay, O. (1989). Dergilerimiz, *Mina Aylık Kültür, Fikir ve Sanat Dergisi*, 2 ,8-9
- Okutmuş, K. (2001). Edebiyat da yok dergi de. *Aksiyon Dergisi*, 330,12
- Soysal, B. (Mart 1982) Bir yeni teşebbüs ve taşra dergiciliği üzerine düşünceler. *Dergah Sanat Edebiyat ve Kültür Dergisi*, Mart 1982, s. 7.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük* (10. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.